

Sławomir Wadyl

GRODZISKO W PORĘBKU, POW. KĘTRZYN, STAN. 3. WSTĘPNE WYNIKI BADAŃ WYKOPALISKOWYCH¹

Słowa kluczowe: Grodzisko, wczesna epoka żelaza, wczesne średniowiecze, zakon krzyżacki

Schlüsselwörter: Burgwall, Frühe Eisenzeit, Frühmittelalter, Deutscher Orden

Keywords: Hillfort, Early Iron Age, Early Middle Ages, Teutonic Order

Badania wykopaliskowe przeprowadzone na grodzisku w Porębkach, pow. Kętrzyn, stan. 3 związane były z realizacją projektu badawczego „Ziemia pruska we wczesnym średniowieczu. Kształtowanie się nowej struktury terytorialno-osadniczej i społecznej w świetle źródeł archeologicznych”, realizowanego w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

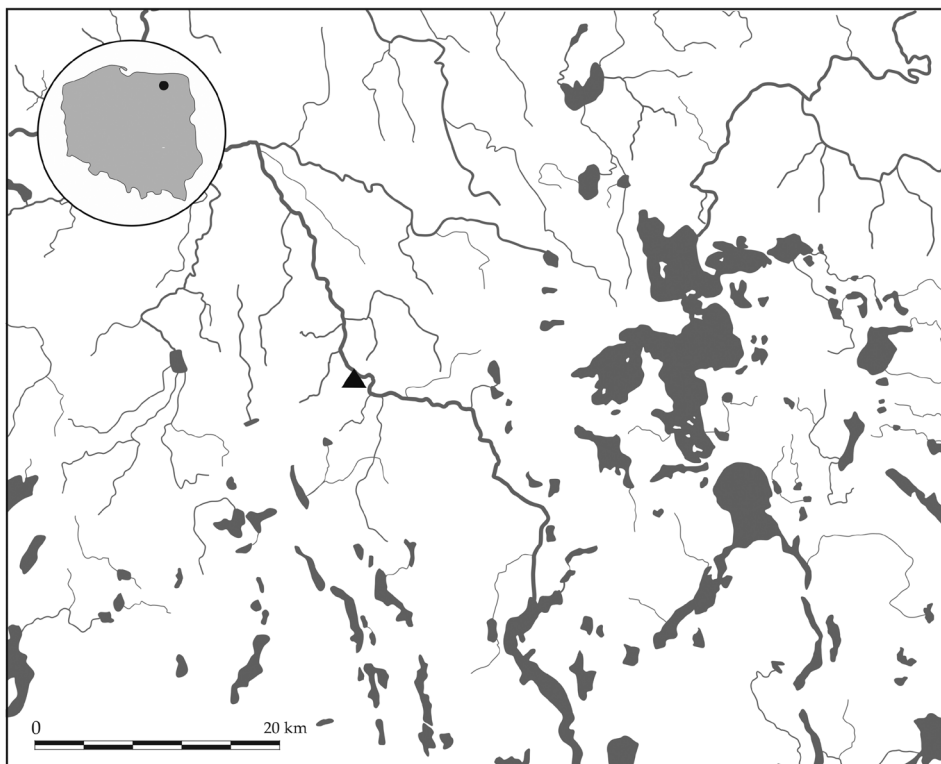
Grodzisko w Porębkach było przedmiotem zainteresowania miłośników starożytności i badaczy wschodniopruskich już w XIX stuleciu, kiedy to prowadzono tam wrywkowo badania wykopaliskowe². W świetle tych badań stanowisko było zasiedlone w okresie wczesnego średniowiecza, a także w czasach chrześcijańskich (ten horyzont łączono z działalnością zakonu krzyżackiego). Celem podjętych obecnie badań była weryfikacja grodziska pod kątem chronologiczno-kulturowym³.

Stanowisko znajduje się 4,5 km na zachód od Kętrzyna (Ryc. 1). Jest położone w zakolu rzeki Guber, na lewym jej brzegu, w odległości około 800 m na północny

¹ Badania zostały sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych w ramach finansowania stażu po uzyskaniu stopnia naukowego doktora na podstawie decyzji numer DEC-2015/16/S/HS3/00533.

² Stanowisko było wzmiankowane wielokrotnie w pracach badaczy wschodniopruskich. Opisywano przede wszystkim odkrycie brązowej misy rzymskiej (G. Bujack, *Sitzungsbericht der Altertumsgesellschaft Prussia vom 21. Januar 1876*, *Altpreuussische Monatsschrift*, 1876, Bd. XIII, H. 2, s. 181; idem, *Sitzungsbericht der Altertumsgesellschaft Prussia vom 18. Februar 1876*, *Altpreuussische Monatsschrift*, 1876, Bd. XIII, H. 3, s. 277; idem, *Sitzungsbericht der Altertumsgesellschaft Prussia vom 22. September 1876*, *Altpreuussische Monatsschrift*, 1876, Bd. XIII, H. 7-8, s. 687); a także samo założenie (G. Bujack, H. Boenigk, *Der Prömbock*, *Altpreuussische Monatsschrift*, 1881, Bd. XVIII, H. 3-4, ss. 368-371; E. Hollack, *Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreußen*, Glogau-Berlin 1908, s. 124; H. Crome, *Karte und Verzeichnis der vor- und frühgeschichtlichen Wehranlagen in Ostpreußen*, *Altpreuussen*, Jhg. 2, H. 3, s. 111; idem, *Alphabetchisches Verzeichnis der Wehranlagen Ostpreußens mit Angabe des Schrifttums*, Prussia, 1940, Bd. 34, s. 104).

³ Badania prowadzono w sierpniu 2017 r. W pracach, którymi kierował autor tych słów, wzięli udział studenci Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Gdańskiego.

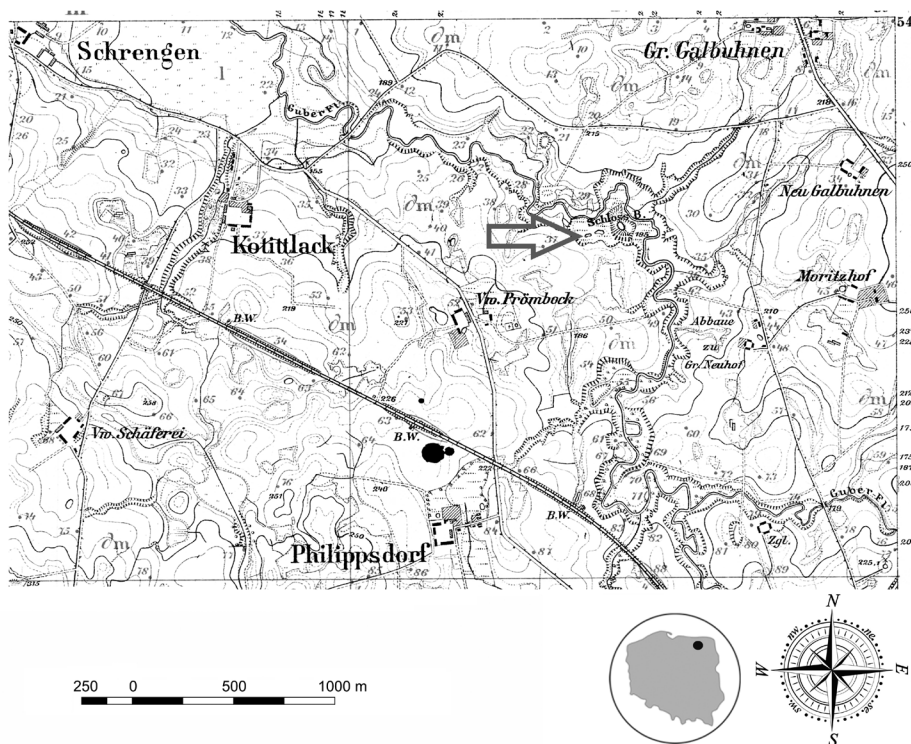

Ryc. 1. Lokalizacja grodziska w Porębkach, pow. Kętrzyn. Rys. S. Wadył

wschód od zabudowań przysiółka Porębek (Ryc. 2). Stanowisko zajmuje cypel wcinający się w kierunku północnym w zakole rzeki i składa się z dwóch członów, nazywanych już przez badaczy wschodniopruskich „zamkiem górnym” i „zamkiem dolnym”.

„Zamek górny” zajmuje południowo-wschodnią część cypla, ma dość nieregularny kształt i jest wyniesiony o 5 m w stosunku do „zamku dolnego”. Jego wymiary wynoszą 64 x 42 m. Wał otaczający „zamek górny” od strony południowej jest wyniesiony w stosunku do wysokości majdanu o około 5,5 m. W centralnej części wyraźnie niższego wału, znajdującego się na krawędzi NW istnieje czytelne obniżenie – przypuszczalnie ślad po furcie bramnej.

„Zamek dolny” ma regularny prostokątny kształt o wymiarach 66 x 46 m. Wzdłuż jego południowo-zachodniej krawędzi, po wewnętrznej stronie wału stwierdzono wyraźne, sięgające około 2,5 m głębokości, obniżenie w stosunku do pozostałej części plateau „zamku dolnego”. W połowie długości wału w omawia-

Ryc. 2. Porębki, pow. Kętrzyn, stan. 3. Lokalizacja stanowiska na mapie topograficznej Agronomische Bohrungen zu Blatt Heiligelinde. Oprac. S. Wadył

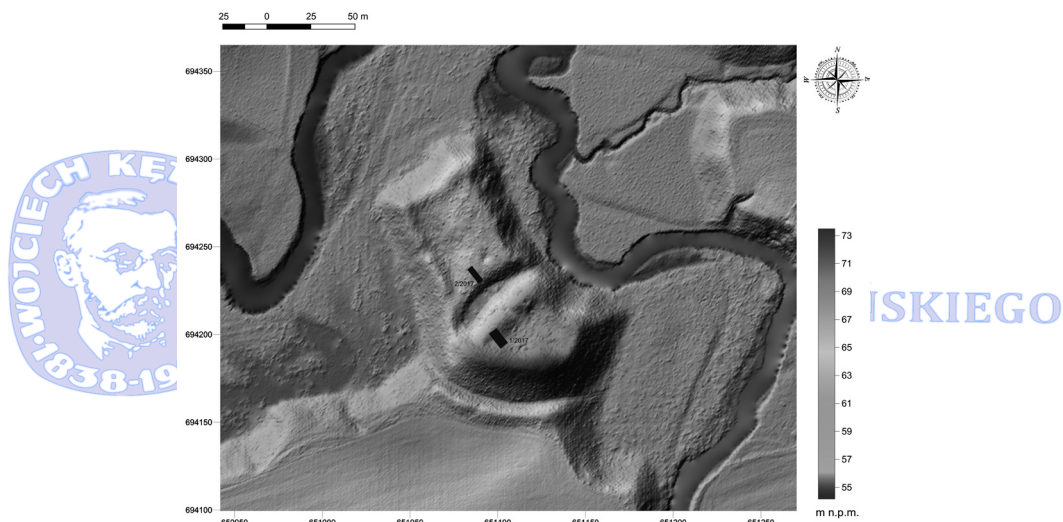
nej części widoczne jest niewielkie obniżenie. Być może jest to pozostałość bramy wjazdowej na teren „zamku dolnego”. Oba człony rozdziela fosa, w której nawet współcześnie znajduje się woda. Obiekt został odcięty od nasady cypla zewnętrznym wałem zaporowym o długości około 75 m. Między wałem zaporowym a wałem zamku górnego znajduje się sucha fosa. Wydaje się, że były to elementy uniemożliwiające wjazd na teren grodu od nasady cypla.

O badaniach wykopaliskowych prowadzonych przed 1939 rokiem i ich wynikach wiadomo niewiele. Z opisu Georga Bujacka i Hansa Boenigka⁴ można wywnioskować, że miały miejsce w drugiej połowie lat 70-tych XIX wieku. Na pewno prace prowadzono w 1879 roku, kiedy podróż badawczą po regionie odbył H. Boenigk. W trakcie tych działań eksplorowano zarówno nawarstwienia „zamku górnego”, jak i „zamku dolnego”. Najwięcej uwagi poświęcono jednak odkryciu brązowej misy⁵.

⁴ G. Bujack, H. Boenigk, op.cit., ss. 368–371.

⁵ Nie ma jednak pewności czy została ona odkryta podczas tych prac. Z archiwalnych wzmianek wynika raczej, że została znaleziona we wcześniejszym okresie, w niejasnych okolicznościach około połowy ósmej dekady XIX w.

W trakcie prac badawczych z 2017 roku wytyczono i wyeksplorowano dwa wykopy usytuowane wzdłuż osi NE-SW (Ryc. 3). Takie ich ukierunkowanie było uzasadnione topografią stanowiska. Wykop 1/2017 wytyczono w obrębie „zamku górnego”. Miał wymiary 10 x 5 m i obejmował obszar od korony wału znajdującego po północno-zachodniej stronie tego członu oraz część dziedzińca. Wykop 2/2017 wytyczono w obrębie „zamku dolnego”. Miał wymiary 10 x 3 m, obejmował dziedziniec od jego południowo-wschodniej krawędzi i był usytuowany prostopadłe do przebiegu fosy.

Ryc. 3. Porębek, pow. Kętrzyn, stan. 3. Lokalizacja wykopów na tle Numerycznego Modelu Terenu. Oprac. S. Wadył, W. Małkowski

W wykopie 1/2017 zarejestrowano nawarstwienia o miąższości od 2,2 m w części południowo-wschodniej wykopu (na majdanie) do 3,2 m w części północno-zachodniej. Bezpośrednio pod humusem na powierzchni całego wykopu poza dwoma metrami od krawędzi południowo-wschodniej rejestrowano pojedyncze kamienie, które na głębokości około 30–40 cm zaczęły przypominać dość regularny bruk. Bruk jest zapewne pozostałością wykończenia powierzchni dziedzińca/majdanu „zamku górnego”. Warto odnotować, że nie tworzył on równej płaszczyzny w poziomie i opadał w kierunku centralnej części majdanu. W jego kontekście, w warstwie 2, znaleziono

Misa zdobiona zbarbaryzowanym ornamentem personifikacyjnym w układzie 4-listnym reprezentuje typ IIb w klasyfikacji Tadeusza Poklewskiego (T. Poklewski, *Misy brązowe z XI, XII i XIII wieku*, Acta Archaeologica Universitatis Lodzensis, nr 9, Łódź 1961, ss. 75, 33–36, tabl. IVa). W centralnym medalionie umieszczono napis VERA (prawda), w bocznych kolejno IRA (gniew), LVXORIA (obżarstwo), IDOLATORIA (bałwochwalstwo) oraz INVIDIA (zazdrość). Pomiędzy medalionami w obrębie schematycznego ornamentu roślinnego powtórzone czterokrotnie słowa: odium (nienawiść), dolus (oszustwo), peccatum (grzech). Chronologię mis typu IIb, a tym samym egzemplarza z Porębka można zawęzić do przełomu XII i XIII w. (T. Poklewski, op. cit., s. 75).

bardzo dużą liczbę zabytków wydzielonych, przede wszystkim różnej wielkości gwoździ. W południowym narożniku wykopu odnotowano bardzo regularny i zwarty układ kamieni, w którego kontekście zadokumentowano relatywnie dużych rozmiarów zwęglone belki – przypuszczalnie spalone elementy konstrukcyjne jakiegoś budynku.

Na trzecim metrze od krawędzi północno-zachodniej wykopu odsłonięto liniową strukturę o szerokości około 1 m, utworzoną z kamieni, spalenizny i polepy. Prawdopodobna jest jej interpretacja jako reliktu wzmocnienia wału od strony majdanu. Między opisywaną strukturą a brukiem kamiennym odkryto znacznej miąższości warstwę utworzoną niemal wyłącznie z rumoszu polepy (warstwa 3) – będącą zapewne pozostałością po spalanej konstrukcji drewnianej wylepianej gliną. Fakt jej występowania jedynie przy krawędzi północno-wschodniej wskazuje, że przypuszczalnie powstała ona wskutek spalania pewnej konstrukcji znajdującej się pierwotnie na północny wschód od krawędzi wykopu, w miejscu wyraźnego wyniesienia terenu – być może znajdowała się tam wieża. W części północno-zachodniej wykopu niemal od samego początku eksploracji dokumentowano kolejne warstwy nasypu tworzącego wał – dość jałowe w materiał zabytkowy (niewielkie ilości kości zwierzęcych oraz materiał ceramiczny w większości przypadków na złożu wtórnym). Poniżej nawarstwień akumulacyjnych, związanych z użytkowaniem obiektu oraz jego funkcją obronną zarejestrowano nawarstwienia niwelacyjne/nasypy związane z akcją budowlaną, podczas której podniesiono ten teren i utworzono „platformę” pod „zamek górny”.

W wykopie 2/2017 zadokumentowano nawarstwienia o miąższości wynoszącej przeciętnie 1 m. Poniżej humusu na powierzchni całego niemal wykopu odkryto nieregularny układ kamieni, który zalegał w warstwie 2 (warstwa o charakterze akumulacyjnym, nasycona średnią ilością materiałów zabytkowych). Dość regularne układy wystąpiły na 7 m wykopu licząc od strony północno-zachodniej. Bezpośrednio na południowy wschód od nich zarejestrowano liniowo, równolegle biegnącą warstwę (warstwa 6–7) o szerokości do 0,8–1 m w stropie. W jej kontekście znaleziono dość liczny zespół ceramiki. Omawiana struktura miała prawdopodobnie funkcję rowu ograniczającego przestrzeń dziedzińca od fosy znajdującej się pomiędzy „zamkiem dolnym” i „zamkiem górnym”. W spągu warstwy 2, na 3 metrze od północnego zachodu odsłonięto regularny, liniowy układ kamieni dużych rozmiarów. Jest to pozostałość podwaliny pod budynek. Podobne konstrukcje odkryto podczas XIX-wiecznych badań. W północnym narożniku zadokumentowano fragmentarycznie uchwyconą jamę. Obiekt w zadokumentowanej części miał dość regularny kształt (rekonstruowana forma ma zapewne zarys prostokąta) o rozmiarach 1,6 x 1,05 m. W jego wypełnisku znaleziono 45 fragmentów ceramiki. Maksymalna jego miąższość wynosiła 0,65 m.

Podczas prospekcji otoczenia stanowiska u podnóża „zamku górnego” po jego północno-wschodniej stronie na dnie doliny na krawędzi rzeki Guber natra-

fiono na drewniane pale stanowiące przypuszczalnie relikt przystani rzecznej. Obserwacja była możliwa dzięki niskiemu poziomowi lustra rzeki. Pale tworzą trzy rzędy i są usytuowane równolegle względem linii brzegowej. Odległości między nimi wynoszą około 1,5 m. Ogółem zadokumentowano 16 pali⁶. Nie zaobserwowano innych elementów konstrukcyjnych przystani tj. elementów poziomych konstrukcji wzmacniającej nabrzeże, choć ich obecności nie można wykluczyć.

W trakcie badań pozyskano relatywnie bogaty zbiór materiałów źródłowych. Wśród zabytków masowych należy wymienić 495 fragmentów ceramiki oraz 690 fragmentów kości zwierzęcych. Znalaziono również 193 zabytki tzw. wydzielone. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują: trzy ogniwa kolczugi, osełka z łupku owruckiego, grot włóczni, siedem grotów bełtów, dwie kłódki cylindryczne, kolec od zapinki podkowiastej i fragment okucia łopaty. Zdecydowana większość zabytków wydzielonych może być datowana na XII/XIII–XIII wiek. Większych trudności przysparza ceramika. Poza charakterystycznymi dla młodszych faz wczesnego średniowiecza naczyniami obtaczanymi na kole garncarskim, znaleziono dość liczne fragmenty naczyń ręcznie lepionych, zdobionych listwami plastycznymi umieszczanymi w górnej części brzuśca bądź pod wylewem oraz motywami w postaci odcisków palców i paznokci. Pozyskano również relatywnie dużo fragmentów ceramiki charakterystycznej dla wczesnej epoki żelaza (nie odkryto nawarstwień ani obiektów z tego horyzontu, materiały występowały na złożu wtórnym).

Podsumowując, należy podkreślić, że w trakcie prac wykopaliskowych z 2017 roku odkryto niezwykle interesujące reliktury XIII-wiecznej zabudowy dwuczłonowego grodu. Pozyskane materiały źródłowe pozwalają przypuszczać, że miejsce to było zasiedlone również we wcześniejszych horyzontach – we wczesnej epoce żelaza i w początkach wczesnego średniowiecza. Zadokumentowana stratygrafia zdaje się świadczyć o dużej skali prac budowlanych, w trakcie których teren został diametralnie przekształcony. Niezwykle wartościowym jest odkrycie u podnóża zamku górnego, w dolinie rzeki Guber rzecznej przystani.

Sławomir Wadył, *Burgberg in Porębek (Prömbock), Landkreis Kętrzyn (Rastenburg), St. 3. Forschungsergebnisse der vorbereitenden Ausgrabungen*

Zusammenfassung

2017 begannen die Forschungen der Ausgrabungsstätte auf dem Burgberg in Porębek, Landkreis Kętrzyn, St. 3. Während der Arbeiten wurden zwei Ausschachtungen erforscht, die der Achse NE-SW entlang lagen (Abb. 3). Die Ausschachtung 1/2017 (Größe 10 x 5 m) wurde innerhalb der „oberen Burg“ angelegt, sie umfasste die

⁶ W nieodległej przyszłości planowane jest wykonanie analiz dendrochronologicznych próbek odkrytych elementów drewnianych. Ich związek z założeniem obronnym wydaje się dość pewny.

Fläche von der Krone des Walls auf der NW-Seite bis zu einem Teil des Hofes. Die Ausschachtung 2/2017 (Größe 10 x 3 m) befand sich innerhalb der „niederen Burg“, umfasste den Hof ab seinem SE-Rand und lag vertikal zum Festungsgraben. Insgesamt wurde die Fläche von 80 m² erforscht. Es wurden interessante Relikte der Bauwerke aus dem 13. Jh. sowie die der zweiteiligen Burg entdeckt. Die Quellen lassen annehmen, dass dieser Ort schon früher bewohnt worden war – in der frühen Eisenzeit und Anfang des Frühmittelalters. Die dokumentierte Stratigraphie zeugt von einem breiten Ausmaß der Bauarbeiten, infolge deren das Gebiet völlig umgestaltet wurde. Besonders wertvoll ist die Entdeckung eines Anlegeplatzes am Fuß der oberen Burg, im Tal des Guber-Flusses.

Überstetzt von Alina Kuzborska

Sławomir Wadyl, Grodzisko in Porębek, Kętrzyn district, site 3. Preliminary results of excavations

Summary

In 2017 excavations were started on the fortification in Porębek, Kętrzyn district, site 3. Two excavations were performed during the work along the NE-SW axis (Figure 3). Trench 1/2017 (measuring 10 x 5 m) was opened within the “upper castle” – it included the area from the top of the rampart located on the NW side of this area and part of the courtyard. Trench 2/2017 (measuring 10 x 3 m) was delineated within the “lower castle” – it encompassed the courtyard from its SE edge and was perpendicular to the ditch. A total area of 80 square meters was uncovered. The interesting remains of a 13th-century building of the two-part stronghold were discovered. The source materials suggest that this place was inhabited earlier – in the Early Iron Age and in the Early Middle Ages. The stratigraphy seems to indicate large scale construction work, during which time the terrain was completely transformed. The discovery at the foot of the upper castle, in the Guber river valley, was extremely valuable.

Translated by Aleksander Pluskowski

Dr Sławomir Wadyl
Instytut Archeologii
Uniwersytet Warszawski
slawomirwadyl@wp.pl

Bibliografia

Bujack Georg

- 1876a *Sitzungsbericht der Altertums-gesellschaft Prussia vom 21. Januar 1876*, Altpreussische Monatschrift, Bd. XIII, H. 2, s. 181.
1876b *Sitzungsbericht der Altertums-gesellschaft Prussia vom 18. Februar 1876*, Altpreussische Monatschrift, Bd. XIII, H. 3, s. 277.
1876c *Sitzungsbericht der Altertums-gesellschaft Prussia vom 22. September 1876*, Altpreussische Monatschrift, Bd. XIII, H. 7–8, s. 687).

Bujack Georg, Boenigk Hans

- 1881 *Der Prömbock*, Altpreussische Monatschrift, Bd. XVIII, H. 3–4, ss. 368–371.

Crome Hans

- 1937 *Karte und Verzeichniss der vor- und frühgeschichtlichen Wehranlagen in Ostpreußen*, Altpreussen, Jhg. 2, H. 3, ss. 97–125.
1940 *Alphabetisches Verzeichniss der Wehranlagen Ostpreußens mit Angabe des Schrifttums*, Prussia, Bd. 34, ss. 83–155.

Hollack Emil

Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreußen, Glogau-Berlin 1908.

Poklewski Tadeusz

1961 *Misy brązowe z XI, XII i XIII wieku*, Acta Archaeologica Universitatis Lodziensis, nr 9, Łódź.

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO